

Saksan vaikutuksesta suomen oikeuskieleen

TUOMO FONSEN

1 Johdanto

Tässä katsauksessa¹ tarkastelen saksan vaikutusta suomen oikeuskieleen kolmen rikosoikeuden termistöön kuuluvan esimerkkisanan avulla: *tunnusmerkistö*, *tahallinen* ja *tuottamuksellinen*. Kyseisiä termejä käytetään rikoslain 4 luvun 1 §:ssä, joka koskee vastuuvapausperusteisiin kuuluvaa tunnusmerkistöerehdystä. Tarkoitus on selvittää, miten ja milloin nämä syntyhistorialtaan erilaiset termit ovat vakiintuneet suomen nykyiseen oikeuskieleen. Yhteistä niille on, että niiden termiytymiseen ovat ratkaisevasti vaikuttaneet saksalaisesta oikeustieteestä omaksutut käsitteet.

2 Kirjallisuus

2.1 Tutkimuskirjallisuus

Voidaan todeta, että saksalla oli huomattava vaikutus suomen nykyisen oikeuskielen syntyyn, sillä Saksan lainsäädäntö oli esikuvana Suomen lainsäädäntöä modernisoitaessa 1800-luvun loppupuolelta alkaen (ks. Mattila 2002: 367–368, 2006: 185–186). Silti saksan vaikutus suomen oikeuskieleen ei näytä saaneen osakseen huomiota tähänastisessa tutkimuksessa. Lisäksi suomen uudemman oikeuskielen synty on ylipäätään aihe, jota ei vielä ole laajemmin tutkittu (ks. Koivusalo 2007: 39–40). Suomen oikeuskielen historiallista kehitystä käsittelee Pajula monografiassaan *Suomalaisen lakikielen historia pääpiirteittäin* (1960), mutta siinä huomio kohdistuu varhaisempiin aikakausiin ja siten ruotsin ja suomen välisiin suhteisiin saksan jäädessä tarkastelun ulkopuo-

1. Tämä katsaus on suomenkielinen tiivistelmä saksaksi ilmestyvästä artikkelistani "Zum Einfluss der deutschen Rechtssprache auf die Finnische" (ks. Fonsén 2011 tulossa). Kiitän prof. em. Heikki E. S. Mattilaa (Lapin yliopisto) ja Dr. Dr. h. c. mult. Karin Cornilsia (Max-Planck-Institut Freiburg) avusta artikkelin laatimisessa. Lisäksi kiitän kumpaakin *Virittäjän* anonyymiä arvioijaa tärkeistä täydennysehdoituksista.

lelle. Myös Mattilan, Piehlin ja Pajulan vasta julkaisema teos *Oikeuskieli ja säädöstieto* (2010) keskittyy tarkastelemaan ruotsin ja suomen asemaa juridisina kielinä Suomessa. Yleiskatsauksen suomen laki- ja virkakielen varhaishistoriaan esittää Häkkinen (1994: 44–47, 98–103). Mainittakoon vielä, että Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus) valmistellee erityistä suomen oikeuskieltä käsittelevää projektia, johon kuuluu myös diakroninen aspekti, mutta saksan vaikutusta suomen oikeuskieleen ei toistaiseksi ole tutkittu sielläkään.²

2.2 Lähdekirjallisuus

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa ilmestyneet oikeustieteen eri aloja edustavat teokset auttavat luomaan käsityksen siitä, miten suomen nykyinen juridinen terministö on saanut alkunsa. Tällaisista lähde-teoksista voidaan mainita ainakin seuraavat: Vuonna 1874 Jaakko Forsman julkaisi ensimmäisen suomenkielisen oikeustieteellisen väitöskirjan *Pakkotilasta kriminaali-oikeudessa*, joka käsittelee saksalaisen rikosoikeuden käsitettä *Notstand* 'pakkotila'. Rikosoikeuden tutkimusta jatkoi Forsmanin seuraaja Allan Serlachius, joka vuosina 1909–1914 julkaisemassaan *Suomen rikosoikeuden oppikirjassa* käänsi useita saksankielisiä termejä suomeksi. Myös Antti Tulenheimon väitöskirjasta *Luotto rikosoikeudellisena suojelusobjektina* vuodelta 1911 on löydettävissä monia esimerkkejä rikosoikeuden termien käännöksistä saksasta suomeen. Yksityisoikeuden alalta voidaan mainita vuonna 1899 M. E. Forsströmin kääntämänä ilmestynyt Rudolph Sohmin *Institutionen*-teoksen suomennos, jonka loppuun on liitetty lyhyt suomalais-saksalainen ja saksalais-suomalainen juridiikan sanasto. Finanssioikeuden alalta voidaan nimetä ensimmäisen kerran vuonna 1898 ja uudelleen vuonna 1911 painettu Karl Theodor von Ehebergin *Finanzwissenschaft*-teoksen suomennos, jonka laati itse K. J. Ståhlberg ja johon niin ikään on sisällytetty saksalais-suomalainen ja suomalais-saksalainen juridiikan sanasto.³ Ensimmäinen erikoissanakirja, joka kokoaa yhteen juridisia termejä suomeksi ja saksaksi, on Yrjö Hakulisen vuonna 1944 julkaisema *Suomalais-ruotsalais-saksalainen lakikielen sanakirja*, joka ilmestyi uudistettuna toistamiseen vuonna 1974. Sittenmin vuonna 1996 ilmestyi Marja Niirasen ja Ambrosius Wollsténin *Suomi-saksa-suomi lakikielen perussanakirja*. Vuodesta 2004 lähtien on lisäksi ollut saatavilla online-sanakirja *Rechtsfinnisch*.

3 Suomen lainsäädännön uudistaminen 1800-luvun lopulla

Suomen lainsäädäntö pysyi 1800-luvulla aluksi suurelta osin muuttumattomana, sillä vuonna 1734 säädetty keskiaikaisiin maanlakeihin perustuva kaikkia keskeisiä oikeudenalvoja koskeva ruotsalainen laki ("vuoden 1734 laki") oli jäänyt voimaan, kun Suomi

2. Muusta tutkimuskirjallisuudesta mainittakoon, että Suomen uudempaa oikeushistoriaa käsittelevät Kangas (toim. 1998) sekä Kangas ja Tiitta (2000). Yläsaksan vaikutuksesta suomen sanastoon yleisellä tasolla ks. Korhonen (2000), alasaksan vaikutuksesta Bentlin (2008).

3. Muista 1800-luvun oikeus- ja yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden suomenkielisistä käännöksistä ks. Aho ja Mänttari (2007: 311–313).

vuonna 1809 oli liitetty autonomisena suuriruhtinaskuntana osaksi Venäjän keisarikuntaa. Kuitenkin 1800-luvun kiihtyvän yhteiskunnallisen muutoksen myötä tuli tarpeelliseksi uudistaa lainsäädäntöä, ja tuolloin heräsi kiinnostus keskieuropalaista oikeusfilosofiaa kohtaan. Täten saksalaisesta, roomalaiseen oikeusajatteluun perustuvasta juridiikasta tuli esikuva Suomessa ja syntyi käsitys siitä, että oikeuden tulee tosin perustua kansalliselle pohjalle, mutta se on järjestettävä uudelleen ajan vaatimusten mukaisesti. Suomessa saksalainen oikeustiede vaikutti selvästi pidempään kuin muissa Pohjoismaissa, voimakkaimmin noin 1870-luvulta 1930-luvulle eli juuri aikana, jolloin saksa oli saavuttanut aseman johtavana tieteen maailmankielenä. Koska monet moderniin oikeusjärjestelmään kuuluvat käsitteet puuttuivat vanhasta ruotsalais-suomalaisesta lainsäädännöstä, tuli termien luomisesta keskeinen osa uudistamistyötä, sillä uudet lait edellyttivät erityisesti systematisointia. Seuraavassa tarkastelen tätä termittämistyötä, kuten alussa sanottu, kolmen rikosoikeudellisen esimerkkitermin valossa.

4 Kolme rikosoikeuden termiä

Suomen rikoslaki, joka uudistettuna on edelleen voimassa, ilmestyi vuonna 1889 ja astui voimaan 1894. Sillä oli useampia esikuvia uusien eurooppalaisten rikosoikeuden kodifikaatioiden joukossa, mukaan lukien vuonna 1871 julkaistu ja vuonna 1872 voimaan astunut Saksan *Reichsstrafgesetzbuch* (RStGB). On tunnettua, että saksan lakikieli välttää tarkoituksella vierasperäisten sanojen käyttöä, mikä on johtanut runsaaseen uudissanojen muodostamiseen. Monet tällaisista sananmuodosteista ovat sittemmin löytäneet tiensä edelleen suomen oikeuskieleen semanttisina lainoina.

Seuraava tekstinäyte sisältää tässä tutkimuksessa tarkasteltavat esimerkkitermit. Kyseessä on siis Suomen nykyisen rikoslain 4 luvun 1 § (lihavointi lisätty):

Tunnusmerkistöerehdys

Jos tekijä ei teon hetkellä ole selvillä kaikkien niiden seikkojen käsilläolosta, joita rikoksen **tunnusmerkistön** toteutuminen edellyttää, tai jos hän erehtyy sellaisesta seikasta, teko ei ole **tahallinen**. Vastuu **tuottamuksellisesta** rikoksesta voi kuitenkin tulla kysymykseen tuottamuksen rangaistavuutta koskevien säännösten mukaan.

Verrattakoon myös pykälän ruotsinkielistä versiota:

Rekvisitivillfarelse

Om gärningsmannen vid tidpunkten för gärningen inte är medveten om att samtliga omständigheter som förutsatts för **brottsbeskrivningsenlighet** föreligger eller om gärningsmannen misstar sig om en sådan omständighet, är gärningen inte **upp-såtlig**. Ansvar för ett **oaktsamhetsbrott** kan dock komma i fråga enligt bestämmelserna om straffbar oaktsamhet.

Vastaava kohta kuuluu seuraavasti Saksan nykyisessä rikoslaisissa nimeltä *Strafgesetzbuch* (§ 16 Abs. 1 StGB):

Irrtum über Tatumstände

Wer bei Begehung der Tat einen Umstand nicht kennt, der zum gesetzlichen **Tatbestand** gehört, handelt nicht **vorsätzlich**. Die Strafbarkeit wegen **fahrlässiger** Begehung bleibt unberührt.

Pykälien sanamuoto viittaa siihen, että saksalainen lakiteksti on ollut esikuvana vastaavalle suomalaiselle lainkohdalle. Samaten näemme, että tässä tutkimuksessa tarkasteltavien suomenkielisten esimerkkitermien vastineet löytyvät myös saksalaisesta pykälästä.

Mitä saksalaisten termien alkuperään tulee, niin sana *Tatbestand* 'tunnusmerkistö' lienee tullut käyttöön *Reichsstrafgesetzbuchin* synnyn aikoina 1800-luvun lopulla, sillä Heynen sanakirjan mukaan (1890–1895 s. v. *Bestand*) kyseessä on juridinen uudismuodoste. Jo vanhastaan juridisessa käytössä olleet antonyymit *vorsätzlich* 'tahallinen' ja *fahrlässig* 'tuottamuksellinen' ovat puolestaan saksalaiset vastineet latinalaisille termeille *dolus* ja *culposus*, jotka viittaavat roomalaisen oikeuden käsitteisiin *dolus* 'vilppi', 'tahallisuus' ja *culpa* 'syyllisyys', 'tuottamus'. Seuraavassa käyn läpi yksittäin näiden kolmen termin suomenkieliset vastineet.

4.1 Tunnusmerkistö

Saksalaisen termin *Tatbestand* suomalainen vastine *tunnusmerkistö* on johdettu kollektiivisuffiksilla *-(i)stO* (ks. ISK 2004: 204–206) sanasta *tunnusmerkki*, joka esiintyy ensimmäisen kerran Agricolan *Rucouskiriassa* vuodelta 1544 (ks. Jussila 1998: 275) ja joka puolestaan lienee käännöslaina saksan sanasta *Kennzeichen* tai ruotsin sanasta *kännetecken*. Vaikka sana *tunnusmerkki* on yleinen 1800-luvun kirjasuomessa (ks. varhaisnykysuomen korpus), johdos *tunnusmerkistö* on löydettävissä varmasti vasta Hakulisen lakikielen sanakirjasta (1944 s. v. *tunnusmerkistö*). Silti jo Godenhjelmin saksalais-suomalainen sanakirja (1906–1916 s. v. *Thatbestand*) parafrasoi lemman *Thatbestand* sanoin ”rikoksen tunnusmerkit”, mikä ennakoi kollektiivijohdoksen *tunnusmerkistö* syntyä (sanakirjan 1. painoksesta vuodelta 1873 lemma puuttuu vielä). Mainittakoon vielä, että Tulenheimo esittää väitöskirjassaan (1911: 15) termin *Tatbestand* suomalaiseksi käännökseksi sanaa *oleellisuus*, mutta se ei ole vakiintunut ja puuttuu myös Hakulisen sanakirjasta.

4.2 Tahallinen

Saksalaisen termin *vorsätzlich* suomalainen vastine on yleiskielessäkin tavallinen adjektiivi *tahallinen*, joka on etymologisesti yhteydessä verbiin *tahtoa* (ks. *Suomen sanojen alkuperä* 2000 s. v. *tahansa*). Jo *Kristoffer kuninkaan maanlain* suomennoksesta, jonka käsikirjoitus mahdollisesti valmistui vuonna 1548 (ks. toimittajain esipuhe), löy-

tyy ”tachtu tapon kaari”. Silti adjektiivinen *tahallinen* vakiintui vasta 1800-luvulla, jolloin se syrjäytti aiemmin samassa merkityksessä käytetyn adjektiivin *ehdollinen* (vrt. VKS 1985 s. v. *ehdollinen*). Sanan *ehto* varhaisempi merkitys ’tahto’ elää kuitenkin vielä adjektiivissa *vapaaehtoinen*, joka nähtävästi on käännöslaina saksan sanasta *freiwillig* tai ruotsin sanasta *frivillig*. Aluksi myös adjektiivilla *tahallinen* saattoi olla lähinnä merkitys ’vapaaehtoinen’, kuten Lönnrotin *Ruotsin, Suomen ja Saksan Tulkista* (1847: 142) voidaan nähdä: ”*Frivillig*. Ehtosa, wapatahtoinen, tahallinen. *Freiwillig*”. *Tahallisen* vakiintuminen *ehdollisen* tilalle näyttää kestäneen melko pitkään, sillä vielä Godenhjelm (1906–1916 s. v. *vorsätzlich*) antaa saksankielisen lemmän *vorsätzlich* suomenkieliseksi vastineiksi ”tahallinen, ehdollinen”. Adjektiivin *tahallinen* varhaisin todettavissa oleva esiintymä on Lönnrotin Carl Nordbladin ruotsinkielisestä alkuperäisteoksesta suomeksi muokkaamassa *Suomalaisen Talonpojan Koti-Lääkärissä* (1839: 157), joka mainitsee myrkyttämisten olevan ”taikka tahallisia taikka tapaturmaisia”; verrattakoon hieman varhemmin Johan Henrik Keckmanin suoraan kääntämänä ilmestynyttä *Terweyden Opetus-Kirjaa* (Nordblad 1837: 115), joka sanoo niiden tapahtuvan ”ehdollisesti eli tapaturmaa”. Muutoin on huomattavaa, että adverbi *tahallaan*, joka on syntynyt sananmuodosta *tahdollaan* (ks. Rapola 1960 s. v. *tahallaan*), on 1800-luvun kirjasuomessa tavallisempi kuin adjektiivin *tahallinen* (ks. varhaisnykysuomen korpus). Niinpä esimerkiksi Lönnrotin suomentama Johan Philip Palménin *La’in-opillinen Käsikirja* (1863) käyttää sitä jo vakiintuneesti.

Juridisissa teksteissä adjektiivin *tahallinen* alkaa esiintyä vakiintuneesti 1800-luvun lopulla (ks. varhaisnykysuomen korpus). Se voidaan tavata jo Gustaf Cannelinin uudelleen suomentaman vuoden 1734 lain rikoskaaren 24 luvun 8 §:stä (*Ruotsin Waltakunnan Laki* 1865: 199), joka tuntee ”tahallisen surmaamisen” (ruots. *wilja dråp*). Sitä vastoin ensimmäinen Samuel Forseenin suomennos (*Ruotzin Waldacunnan Laki* 1759: 179) puhuu samassa kohdassa vielä ”mielitaposta”. Strählmanin ruotsalais-suomalaisessa lakisanastossa (1866 s. v. *uppsåtlig*) ”tahallinen” on annettu lemmän *uppsåtlig* ainoana suomenkielisenä vastineena. Se on listattuna myös Ahlmanin suomalais-ruotsalaisessa lakisanastossa (1883 s. v. *tahallinen*), jossa se saa ruotsinkielisiksi vastineikseen ”*afsigtlig, uppsåtlig*”.

4.3 Tuottamuksellinen

Saksalaista termiä *fahrlässig* vastaa suomen *tuottamuksellinen*, joka esiintyy yksinomaan juridiikan erikoiskielessä. Se on adjektiivijohdos substantiivista *tuottamus*, joka palautuu kuratiiviverbiin *tuottaa* ja sitä kautta lopulta verbiin *tuoda*. Vaikka *Nykysuomen sanakirja* (1951–1961 s. v. *tuottamus*) tuntee substantiivin *tuottamus* enää vain lakikielen terminä, aiemmin se kuului suomen yleiskieleen. Tämä voidaan havaita Jusleniuksen sanakirjasta (1745 s. v. *tuon*), jossa se saa seuraavan selityksen: ”tuottamus, -uxen. *cura ut afferatur*. beställning om hämtning”. Myös verbi *tuottaa*, joka nykysuomessa on varsin polyseeminen, on Jusleniuksella (mt. s. v. *tuon*) annettu ainoastaan kuratiivisessa merkityksessä: ”tuotan, -ottaa. *afferre sino*. låter hämta”. Silti viimeistään Gananderin sanakirjamanuskripti (1786–1787 s. v. *tuon*) tuntee verbin *tuottaa* myös siirtyneessä merkityksessä: ”tuotan, [...] låter hämta, anskaffar, förorsakar, tilskyndar,

afferre sino, efficio”. Siitä huolimatta substantiivi *tuottamus* löytyy vielä Renvallin sanakirjasta (1826 s. v. *tuottamus*) pelkästään alkuperäismerkityksessään: ”tuottamus, uk-sen Ns. *afferendi cura*, G. das Herzubringen”. Kuitenkin viimeistään Lönnrotin sanakirja (1874–1880 s. v. *tuottamus*) huomioi myös substantiivin *tuottamus* merkityksen laajentumisen: ”tuottamus, s. abs. *inhämtning, framdragning, alstring, åstadkommande, tillskyndelse*”. 1800-luvun kirjakielessä *tuottamuksella* on lisäksi havaittavissa joitain nykysuomesta kadonneita erityismerkityksiä kuten ’tuotos’ (ks. varhaisnykysuomen korpus).

Vaikka siis vasta Ganander (1786–1787) kiinnitti huomiota siihen, että verbiä *tuottaa* voidaan käyttää eri merkityksissä, se oli alkanut saada uusia käyttötapoja jo paljon varhemmin. Tosin Agricolan uuden testamentin suomennoksessa (1548) verbi esiintyy lähinnä vielä alkuperäisessä merkityksessään (lihavointi lisäty):

Sille mine olen teille kihilanut ydhen Miehen / ette mine ydhen pughtan Neitzyen Christuselle **totaisin**. (2 Kor. 11: 2)

Mutta myös kuvallinen merkitys on syntyneessä sen ohelle:

Mutta ios mine saan ele Lihasa / se sopi enemen Hedhelmete **toottaman** / Ja en tiedhe / cumman mine wloswalitzen. (Fil. 1: 22)

Merkityksen laajentuminen lienee siis saanut alkunsa tällaisista käyttöyhteyksistä. Vuoden 1642 raamatunsuomennoksessa verbin kuvallinen käyttö vastaa jo nykysuomea:

Cuitengin pitä teidän tietämän / että jos te minun tapatte / nijn te **tuotatte** wiattoman weren teidän päällen / tämän Caupungin ja hänen asuwaistens päälle. (Jer. 26: 15)

Verrattakoon eritoten myös Lutherin Johanneksen ilmestykseen kirjoittamaa esipuhetta, joka Agricolan raamatunsuomennoksesta vielä puuttuu:

Mutta mitä cauhistusta / ja wahingota sencaltainen Keisarillinen Pawicunda **on tuottanut** / ei taita ensingän luetella. (*Biblia* 1642 aukeama 703, 1)

Herää kysymys, onko merkityksen laajentuminen tapahtunut saksan tai muun vieraan kielen vaikutuksesta vai onko kyseessä riippumaton suomen kielen sisäinen kehityskulku. Joka tapauksessa verbi *tuottaa* osoittaa rinnakkaista semanttista kehitystä saksan verbin *bringen* ’tuoda’ kanssa, sillä sekä saksassa että suomessa verbi näyttää saaneen lisämerkityksen ’aiheuttaa’, ’saada aikaan’ tietyistä kollokaatioista, joita esiintyy Saksan ja Suomen kansankielisissä raamatunkäännöksissä ja jotka puolestaan ovat peräisin klassisista kielistä, ks. esim. Matt. 13: 23:

kr.: ”καρποφορεῖ”.

lat.: ”fructum adfert”.

Luther 1534: ”frucht bringet”.

Agricola 1548: ”tootta hedhelmen” (vrt. kuitenkin Mark. 4: 28: ”hedhelmeitzepi”, kr. ”καρποφορεῖ”).

Tai Luuk. 6: 45:

kr.: ”προφέρει τὸ ἀγαθόν”.

lat.: ”profert bonum”.

Luther 1534: ”bringet gutes erfur”.

Agricola 1548: ”edestootta hyue”.

Tällaiset kollokaatiot ovat siis todennäköisesti johtaneet verbin *tuottaa* semanttiseen laajenemiseen nykykielessä (esim. *tuottaa hyötyä, voittoa, iloa, häpeää* jne.).

Suomen oikeusterminologiaan verbi *tuottaa* ja sen substantiivijohdos *tuottamus* ovat vakiintuneet 1800-luvun lopulla. Verbi *tuottaa* puuttuu tosin vielä Stråhlmanin lakisanastosta (1866), mutta löytyy jo eri merkityksissään Ahlmanin lakisanastosta (1883 s. v. *tuottaa*): ”tuottaa, medföra, tillskynda, välla; producera, alstra, afkasta”. Substantiivi *tuottamus* esiintyy jo alkuperäisessä vuoden 1889 rikoslaissa, tarkemmin sanoen sen 3 luvun 5 §:ssä (lihavointi lisätty):

Teosta, joka harkitaan tapahtuneeksi pikemmin tapaturmasta, kuin **tuottamuksesta**, älköön rangaistusta tuomittako.

Näyttää silti kestäneen pidempään, ennen kuin adjektiivi *tuottamuksellinen* syntyi. Se näet puuttuu vielä Sonckin ruotsalais-suomalaisesta lakisanastosta (1903), ja myös Godenhjelm (1906–1916 s. v. *fahrlässig*) parafrasoi saksan kollokaation ”fahrlässige Tö-tug” sanoin ”huolimattomuuden aiheuttama tappo”. Forsmanin väitöskirjassakin (1874: 65–66) esiintyy sen merkityksessä vain ad hoc -muodoste ”kulpa-tapainen”. Adjektiivi *tuottamuksellinen* löytyy kuitenkin viimeistään Serlachiuksen rikosoikeudellisesta op-pikirjasta (1909: 129), nimittäin termin *tahallinen* vastakohtana.

5 Yhteenveto

Tarkastelin edellä Suomen rikoslaista tekstinäytteenä valittua pykälää, jota vertasin sen saksalaiseen vastineeseen. Vertailun avulla voi havaita, että pykälästä löytyvät termit osoittavat tiettyjä erikoiskieliseen terminmuodostamiseen oleellisesti liittyviä seikkoja. Raja yleiskielen ja erikoiskielten välillä on tunnetusti avoin. Tämä pätee eritoten juridiikan erikoiskieleen, joka on tiukasti sidoksissa yleiseen yhteiskuntaelämään ja käyttää usein yleiskieliä sanoja terminologisessa merkityksessä.

Juridiikan termit eivät siis ole tulleet saksasta suomeen leksikaalisina lainoina, vaan semanttisina lainoina. Saksalaisessa terminologiassa semanttiset lainat jaetaan kol-

meen ryhmään (ks. Bußmann 2002: 193–194, 398–399), joille seuraavassa annetut suomenkieliset vastineet ovat Kosteran (1996: 192) ehdottamia:

1. *Lehnübersetzung* l. 'tarkka käännöslaina': lainattava sana käännetään suoraan kielestä toiseen (esim. engl. *brainwashing* > *aivopesu*).
2. *Lehnübertragung* l. 'osittainen käännöslaina': lainattava sana käännetään mukailen kielestä toiseen (esim. lat. *patria* > *isänmaa*).
3. *Lehnschöpfung* l. 'lainaluomus': luodaan kokonaan uusi sana vieraskielisen sanan tilalle ilman formaalia riippuvuutta (esim. ransk. *milieu* > *ympäristö*).

Näiden lisäksi on mainittava erikoistapauksena *Lehnbedeutung* l. 'merkityslaina': sana saa uuden merkityksen vieraskielisen sanan vaikutuksesta (esim. *kastaa* 'antaa nimi' kr.-lat. verbin *baptizare* vaikutuksesta).

Esimerkkitermien joukossa sana *tahallinen* on otettu suomen yleiskielestä juridikan erikoiskielen käyttöön, ja siten se on tullut saksalaisen termin *vorsätzlich* vastineeksi. Siksi edellä sanotun perusteella kyseessä voidaan katsoa olevan juridinen merkityslaina. Sitä vastoin sana *tuottamuksellinen* on lainaluomus, sillä se on luotu erikseen semanttiseksi vastineeksi saksan termille *fahrlässig*, kuitenkin ilman formaalia riippuvuutta esikuvastaan. Sen kantana oleva juridinen termi *tuottamus* on silti jälleen merkityslaina. Huomionarvoista on, että nykysuomessa saksasta lainattu juridinen merkitys on syrjäyttänyt niin täysin alkuperäisen yleiskielisen merkityksen, että sanan *tuottamus* merkitys on kaventunut ja itse sana kadonnut yleiskielestä. Termi *tunnusmerkistö* taas on tyypillinen lainaluomus, sillä kyseessä on kollektiivijohdos, joka on muodostettu vapaasti semanttiseksi vastineeksi saksan kollektiiviyhdyssanalle *Tatbestand*. Edellä esitetyistä esimerkkitermeistä yksikään ei ole syntynyt käännöslainana. Tarkka käännöslaina olisi kuitenkin esimerkiksi jo Forsmanin (1874) käyttämä termi *pakkotila*, joka nähtävästi on syntynyt kääntämällä saksan yhdyssana *Notstand* suoraan suomeksi. Muita tällä tavoin luotuja lakikielen yhdyssanoja on lueteltuna Mattilalla (2002: 367–368).

Saksalla on, kuten sanottu, huomattava merkitys suomen modernin oikeusterminologian synnyssä. On kuitenkin vaikea arvioida, millainen osuus ruotsilla oli suomenkielistä juridista terminologiaa muodostettaessa, sillä yleensä ei liene mahdollista todeta varmasti, onko tietty termi lainattu suoraan saksasta suomeen vai onko se tullut suomeen ruotsin kautta. Todennäköisesti voidaan kuitenkin lähteä siitä, että aluksi ruotsilla oli tärkeä rooli välittäjäkielenä, mutta suomen vakiintuessa ensisijaisena oikeustieteen kielenä 1900-luvun alkupuolella sen merkitys väheni. Näin ollen edellä esitettyjen esimerkkitermien joukossa sana *tahallinen* on nähtävästi tullut aluksi suomenkieliseksi juridiseksi vastineeksi ruotsinkieliselle termille *uppsåtlig* tai *avsiktlig*. Sen sijaan verraten myöhään muodostettu sana *tunnusmerkistö* ei enää ole välttämättä syntynyt ruotsinkielisten termien kuten *brottsbeskrivning* tai *brottsrekvisit* vaikutuksesta, vaan sen esikuvana on voinut olla suoraan myös saksankielinen termi.

Olisi mahdollista nimetä lukuisia lisäesimerkkejä suomen lakikielen yhteyksistä saksalaiseen esikuvaansa, mutta edellä esitetty tekstinäyte Suomen rikoslaista riittänee tässä yhteydessä riippuvuussuhteen havainnollistamiseksi. Tärkeää on, että saks-

lainen oikeusajattelu elää edelleen Suomessa ja näkyy yhä suomalaisen juridiikan kielessä.

Lähteet

Aineistolähteet

- AGRICOLA, MIKAEL 1548: *Se Wsi Testamenti*. Prentattu Stocholmis Amundi Lauritzan Poialta. Näköispainos. Mikael Agricolan teokset 2. Porvoo: WSOY 1987.
- AHLMAN, FERDINAND 1883: *Suomalais-Ruotsalainen Laki- ja Virkakielen Sanasto. Finsk-Svensk Lag- och Kurialterminologi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Biblia Sacra Vulgata*. <http://www.bibelwissenschaft.de/online-bibeln/biblia-sacra-vulgata/lesen-im-bibeltext/>.
- Biblia, Se on: Coco Pyhä Ramattu / Suomexi*. Stockholmis / Präntätty Henrich Keisarilda / Anno 1642. Näköispainos. Porvoo: WSOY 1971.
- VON EHEBERG, KARL THEODOR 1911: *Finanssioppi*. Suomentanut K. J. Ståhlberg. 2., laajennettu painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 88. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. [1. painos Helsinki 1898.]
- FORSMAN, JAAKKO 1874: *Pakkotilasta kriminaali-oikeudessa*. Helsinki: J. C. Frenckell ja Poika.
- GANANDER, CHRISTFRID 1786–1787: *Nytt Finskt Lexicon*. Käsikirjoitus. Alkuperäiskäsikirjoituksesta ja sen näköispainoksesta toimittanut Liisa Nuutinen 1997. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 676. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- GODENHJELM, BERNHARD FREDRIK 1906–1916: *Saksalais-suomalainen sanakirja. Deutsch-finnisches Wörterbuch*. 2., uudistettu laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 112. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. [1. painos Helsinki 1873.]
- HAKULINEN, Y. J. 1944: *Suomalais-ruotsalais-saksalainen lakikielen sanakirja hakemistoinen. Finsk-svensk-tysk juridisk ordbok jämte register. Finnisch-schwedisch-deutsches juristisches Wörterbuch nebst Registern*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B1. Porvoo: WSOY.
- 1974: *Uusi lakikielen sanakirja. Laki- ja liikekielen sanastoa suomi-ruotsi-saksa. Ruotsin- ja saksankielinen hakemisto. Ny juridisk ordbok. Lag- och handelsspråk finsk-svensk-tysk. Jämte svenskt och tyskt register. Neues juristisches Wörterbuch. Rechts- und Handelssprache Finnisch-Schwedisch-Deutsch. Nebst schwedischem und deutschem Register*. Porvoo: WSOY.
- HEYNE, MORIZ 1890–1895: *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig: S. Hirzel.
- JUSLENIUS, DANIEL 1745: *Suomalaisen Sana-Lugun Coetus. Fennici Lexici Tentamen. Finsk Orda-Boks Försök*. Stockholm: tryckt hos Lars Salvius. Näköispainos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 288. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1968.
- Kristoffer kuninkaan maanlaki. Herra Martin suomeksi kääntämä. Tukholman codex B 96. Legisterium Sveciae Christophorianum a D: no Martino Fennice versum. Codex Holmiensis B 96*. Toimittaneet E. N. Setälä & M. Nyholm. Suomen kielen muistomerkkejä 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1905.
- LUTHER, MARTIN 1534: *Biblia / das ist / die gantze Heilige Schrifft Deudsch*. Wittenberg: Hans Lufft. Näköispainos. Köln: Taschen 2002.
- LÖNNROT, ELIAS 1839: *Suomalaisen Talonpojan Koti-Lääkäri*. Helsingissä, präntätty G. O. Waseniuksen tykönä.

- 1847: *Svensk, Finsk och Tysk Tolk. Ruotsin, Suomen ja Saksan Tulkki. Schwedisch-Finnisch-Deutsches Wörter- und Gespräch-Buch*. Helsingfors: tryckt hos J. Simelii arfvingar, på A. C. Öhmans förlag.
- 1874–1880: *Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja. Finskt-Svenskt Lexikon*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 50. Helsingfors: Finska litteratur-sällskapet.
- NIIRANEN, MARJA – WOLLSTÉN, AMBROSIUS 1996: *Suomi-saksa-suomi lakikielen perussanakirja*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- NORDBLAD, CARL 1837: *Terweyden Opetus-Kirja. Kirjan toistetusta painosta Ruotsin kielestä suomennettu Johan Henrik Keckmannilta*. Turun kaupungisa, prääntäty J. C. Frenckellin Kirjan-painosa.
- Novum Testamentum Graece*. <http://www.bibelwissenschaft.de/online-bibeln/novum-testamentum-graeca-na-27/lesen-im-bibeltext/>.
- Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- PALMÉN, JOHAN PHILIP 1863: *La'in-opillinen Käsikirja yhteiseksi siwistykseksi. Ruotsiksi kirjotanut ja lisäyksillä korjannut Johan Philip Palmén. Suomentanut Elias Lönnrot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 30. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rechtsfinnisch. Deutsch-finnisches und finnisch-deutsches Rechtswörterbuch*. <http://www.koeblergerhard.de/Rechtsfinnisch.htm>.
- RENVALL, GUSTAF 1826: *Suomalainen Sana-Kirja. Lexicon linguae Finnicæ, cum interpretatione duplici, copiosiore Latina, brevior Germanica*. Aboæ, typis Frenckellianis.
- Rikoslaki* (alkuperäinen). <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1889/18890039001>.
- Rikoslaki* (ajantasainen). <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.
- Ruotsin Waltakunnan Laki, hyväksytty ja wahwistettu Waltiopäivillä vuonna 1734. Uusi suomenos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 35. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1865.
- Ruotzin Waldacunnan Laki. Hywäxi luettu ja watan otettu Herrain Päivillä Wuonna 1734*. Präänttijn annettu Georg Saloniuxelda / Cuning. Howrätin Actuariuxelda omalla culutuxella, Wuonna 1759. Turusa, Präändäty Directeurildä ja Cuningalliselda Kirjan-Prääntäjälädä Suuren-Ruhtinanmaasa Suomesa, Jacob Merckellildä. Näköispainos. Porvoo: WSOY 1984.
- SERLACHIUS, ALLAN 1909–1914: *Suomen rikosoikeuden oppikirja*. Helsinki: Otava.
- SOHM, RUDOLPH 1899: *Institutionit. Roomalaisen yksityisoikeuden historian ja järjestelmän oppikirja. 7. laajennetusta painoksesta tekijän luvalla suomentanut M. E. Forsström*. Helsinki: G. W. Edlund.
- SONCK, JOHAN GIDEON 1903: *Ruotsalais-suomalainen laki- ja virkakielen sanasto. Svensk-finsk lag- och kurialterminologi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 103. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Strafgesetzbuch* (StGB). <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.
- STRÅHLMAN, ADOLF EBERHARD 1866: *Ruotsalais-Suomalainen Luettelo tawallisista Wirka- ja Lakisanoista. Svensk-Finsk Förteckning öfver vanligen förekommande Kurial- och Lagtermer*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 40. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TULENHEIMO, ANTTI 1911: *Luotto rikosoikeudellisena suojelusobjektina*. Helsinki: Kirjapaino-osakeyhtiö Sana.

Kirjallisuus

AHO, TUOMO – MÄNTTÄRI, PIA 2007: Tietokirjallisuuden suomennokset 1800-luvulla. –

- H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia* 1 s. 306–317. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1084. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- BENTLIN, MIKKO 2008: *Niederdeutsch-finnische Sprachkontakte. Der lexikalische Einfluß des Niederdeutschen auf die finnische Sprache während des Mittelalters und der frühen Neuzeit*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 256. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- BUSSMANN, HADUMOD 2002: *Lexikon der Sprachwissenschaft*. 3., päivitetty ja laajennettu painos. Stuttgart: Kröner.
- FONSÉN, TUOMO 2011 (tulossa): Zum Einfluss der deutschen Rechtssprache auf die finnische. – Jarmo Korhonen & Michael Prinz (toim.), *Geschichte des Deutschen als Wissenschaftssprache im Ostseeraum*. Finnische Beiträge zur Germanistik. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- HÄKKINEN, KAISA 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Porvoo: WSOY.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JUSSILA, RAIMO 1998: *Vanhat sanat. Vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 696. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu 101. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KANGAS, URPO (toim.) 1998: *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.
- KANGAS, URPO – TIITTA, ALLAN 2000: Oikeustieteet. – Päiviö Tommila & Allan Tiitta (toim.), *Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet* s. 612–661. Porvoo: WSOY.
- KOIVUSALO, ESKO 2007: Laki- ja hallintotekstien kääntäminen. – H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia* 1 s. 33–40. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1084. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KORHONEN, JARMO 2000: Zum Einfluss des Hochdeutschen auf die Lexik und Phraseologie des Finnischen. – Hans-Peter Naumann & Silvia Müller (toim.), *Hochdeutsch in Skandinavien. Internationales Symposium, Zürich, 14.–16. Mai 1998* s. 99–115. Beiträge zur nordischen Philologie 28. Tübingen: A. Francke.
- KOSTERA, PAUL 1996: *Leksikologia saksa/suomi I. Oppi- ja harjoituskirja*. Wort für Wort. Helsinki: Finn Lectura.
- MATTILA, HEIKKI E. S. 2002: *Vertaileva oikeuslingvistiikka*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- 2006: *Comparative legal linguistics*. Kääntänyt Christopher Goddard. Aldershot: Ashgate.
- MATTILA, HEIKKI E. S. – PIEHL, AINO – PAJULA, SARI (toim.) 2010: *Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Rättsspråk och författningsinformation. Den finskspråkiga lagboken 250 år*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu C 41. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- PAJULA, PAAVO 1960: *Suomalaisen lakikielen historia pääpiirteittäin*. Porvoo: WSOY.
- RAPOLA, MARTTI 1960: *Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen. Valikoima*. Tietolipas 22. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Päätoimittajat Erkki Itkonen & Ulla-Maija Kulonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu 62. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten

kielten tutkimuskeskus 1992–2000.

VKS = *Vanhan kirjasuomen sanakirja*. [ilmestynyt kirjaimeen K asti]. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 33. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1985–1994.

Korpus

Varhaisnykysuomen korpus. http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/meta/1800_coll_rdf.xml.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@utu.fi

LEKTIOT

Verkkoliitteessä ilmestyvät lektiot

Suomen nominien taivutusjärjestelmän produktiivisuudesta

Alexandre Nikolaevin yleisen kielitieteen alaan kuuluva väitöskirja tarkastettiin Itä-Suomen yliopistossa perjantaina 1. huhtikuuta 2011. Vastaväittäjänä toimi professori Fred Karlsson Helsingin yliopistosta ja kustoksena professori Jussi Niemi.

Väitöksenalkajaisitelmä on luettavissa verkossa osoitteessa <http://ojs.tsv.fi/index.php/virittaja>.

Alexandre Nikolaev: *Suomen nominien taivutusjärjestelmän produktiivisuudesta. Korpuslingvistisiä ja kokeellisia tutkimuksia*. Moniste. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto 2011.